

VU Research Portal

Hesseling honderd jaar later. Over postkoloniale linguïstiek in Nederland

Noordegraaf, J.

published in

Honderd jaar taalwetenschap. Artikelen aangeboden aan Saskia Daalder.
2013

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Noordegraaf, J. (2013). Hesseling honderd jaar later. Over postkoloniale linguïstiek in Nederland. In T. A. J. M. Janssen, & J. Noordegraaf (Eds.), *Honderd jaar taalwetenschap. Artikelen aangeboden aan Saskia Daalder*. (pp. 127-138). Stichting Neerlandistiek VU & Nodus Publikationen.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

Hesseling honderd jaar later

Over postkoloniale linguïstiek in Nederland

Jan Noordegraaf

Abstract – The Leiden linguist D.C. Hesseling (1859-1941) was a versatile scholar, who was engaged in the study of various Dutch postcolonial language varieties such as Cape Dutch (Afrikaans), Negerhollands, Ceylonese Dutch, and Jersey Dutch. In this paper, it is pointed out how Hesseling, a classical scholar by training, turned into an early creolist following his study of modern Greek under Jean Psichari in Paris and crucially influenced by Hugo Schuchardt's studies on creole languages. With regard to the origin of the Afrikaans language, he developed a contact theory, which he sought to defend on the basis of comparisons with other postcolonial versions of Dutch. It is argued that Hesseling did not succeed in composing a study on 'Afrikaans versus Jersey Dutch' due to lack of reliable Jersey Dutch language data.

D.C. Hesseling, Hugo Schuchardt, J.D. Prince, creolistiek, Afrikaans, Jersey Dutch, Negerhollands

Om die waarheid te sê, van koloniale Nederlands het in die Neerlandistiek van die Lae Lande selfs tot baie onlangs bloedweinig tereggekom. (Ponelis 1999: 3)

1. Inleiding

‘De Nederlandse zeevaarders en volksplanters der 17de eeuw hebben aan onze taal een betekenis voor ’t wereldverkeer gegeven die velerlei sporen heeft nagelaten in de taal van machtiger opvolgers’, noteerde D.C. Hesseling in 1905. De Leidse neograecus had wel enig recht van spreken, want niet alleen publiceerde hij in datzelfde jaar een studie over het Negerhollands van de toenmalige Deense Antillen, als ‘bijdrage tot de geschiedenis der Nederlandse taal in Amerika’, maar eerder al had hij een studie aan het Afrikaans gewijd, een ‘bijdrage tot de geschiedenis der Nederlandse taal in Zuid-Afrika’ (1899). Ook andere postkoloniale variëteiten van het Nederlands zouden aandacht krijgen van deze creolist geworden classicus. Niet voor niets werd Hesseling door Jac. van Ginneken in 1913 getypeerd als ‘de ontginner van alle Nederlandsche Creoliseringen’.

Wie het werk van Hesseling over de ontwikkeling van het Nederlands extra muros wil bestuderen, wordt geconfronteerd met lacunes in de wetenschappelijke literatuur. Een samenhangend overzicht van het twintigste-eeuwse onderzoek naar de transformaties van het zeventiende-eeuwse Nederlands buitengaats is niet beschikbaar. In deze bijdrage zal ik enig materiaal aandragen voor een dergelijk overzicht, en wel door een onderzoekslijn in het werk van Hesseling te volgen. Ik

focus daarbij op het jaar 1913. Dat is niet alleen het sterfjaar van de bekende linguïst uit Genève, maar ook een jaar waarin Hesseling zich nadrukkelijk richt op een minder bekend gebleven Nederlandse taalvariëteit, het Nederlands in Noord-Amerika. De titel van mijn bijdrage is een verwijzing naar het artikel van Ponelis.

D.C. Hesseling was een veelzijdig onderzoeker, die er interessante buitenlandse contacten op na heeft gehouden. Zijn oriëntatie op Frankrijk komt mede tot uiting in het feit dat hij met J.J. Salverda de Grave de Nederlandse vertaling verzorgde van Victor Henry's in 1898 verschenen *Antinomies linguistiques* en over diens *Le langage Martien* (1901) publiceerde. Hoewel het merendeel van zijn buitenlandse correspondentie nog niet getraceerd is, kunnen we binnenkort kennis nemen van zijn brieven aan Hugo Schuchardt, wiens creolistisch werk voor Hesseling van doorslaggevende betekenis is geweest.¹ Zijn gerichtheid op de levende taal, die overigens niets met Saussureaans gedachtegoed te maken had, inspireerde hem bij de strijd voor een vereenvoudigde spelling.

De opzet van deze bijdrage is als volgt. Eerst zal ik Hesselings 'Werdegang' schetsen, d.w.z. zijn bekering van classicus tot creolist. Vervolgens bespreek ik zijn poging tot een vergelijkend onderzoek van het Jersey Dutch.

2. Een classicus op zoek naar zijn onderwerp

De Amsterdammer Dirk Christiaan Hesseling (1859-1941) liet zich in 1878 in Leiden inschrijven als student in de klassieke talen. Hij werd lid van het dispuut Literis Sacrum, waar hij in contact kwam met J.M. Hoogvliet, de eigenzinnige linguïst wiens levensbericht hij zou schrijven, met de latere romanist J.J. Salverda de Grave, en met de dichter J.H. Leopold.

In de zomer van 1886 trouwde hij met Anna Salverda de Grave, een zuster van zijn dispuutsgenoot, maar niet dan nadat hij dat jaar eerst gepromoveerd was op de 68 pagina's tellende dissertatie *De usu coronarum apud Graecos capita selecta*. Hesseling was vervolgens leraar klassieke talen aan het gymnasium in Delft (1884-1892). In 1893 werd hij toegelaten als privaat-docent Nieuwgrieks te Leiden en in 1907 volgde zijn benoeming tot buitengewoon hoogleraar in dit vak aan dezelfde universiteit. Dat was toentertijd een niet ongebruikelijke loopbaan voor een begaafde letterenstudent, met dien verstande dat Hesseling nooit een bevordering tot gewoon hoogleraar heeft gekregen, maar dat zal wel te maken hebben gehad met het feit

¹ 'Levendig herinner ik mij hoe vaag mijn meningen waren voor ik U ging lezen, en hoeveel licht er voor mij is opgegaan toen ik door U werd gewezen op de sprekende voorbeelden die in onuitputtelijke rijkdom door U werden vermeld. Eerst door Uw studies van het Kreools heb ik de overtuiging gekregen dat hetgeen ik vermoedde over de oorsprong van het Afrikaans, niet onjuist was; ze hebben mij aangemoedigd tot verder onderzoek en mij de methode geleerd om iets van de eindeloos geschakeerde, zo onvolkomen en toch zo bewonderenswaardige menselijke taal te leren begrijpen' (D.C. Hesseling aan Hugo Schuchardt, 2 februari 1912; zie Steiner, in druk).

dat zijn colleges geen verplicht onderdeel vormden van enigerlei kandidaats- of doctoraalexamen. Als telg uit een welgestelde koopmansfamilie had hij blijkbaar geen moeite met de bescheiden bezoldiging en lagere status van een buitengewoon hoogleraar. In Leiden woonde hij aan de Zoeterwoudsesingel 41, in het karakteristieke Berkzicht, ‘si riente et si accueillante’, zoals de bevriende Parijse neograecus Hubert Pernot (1870-1946) het eens typeerde.

In 1928 woonde Hesseling nog het Eerste Internationale Linguïstencongres in Den Haag bij. Het jaar daarop ging hij met emeritaat. Al vroeg had hij last gekregen van een hardhorendheid die in de loop der jaren toenam en die hem uiteindelijk ertoe noopte ‘à vivre plus solitaire’ (Pernot 1941: 209). Hij overleed in 1941 te Wassenaar.

Als student had Hesseling een aantal maanden in Italië en Griekenland doorgebracht. Het was hem daarbij opgevallen dat er in Griekenland een groot verschil bestond tussen het contemporaine geschreven Grieks en de taal zoals die gesproken werd. In zijn leraarstijd las hij het satirische werk *To Taksídi mou* (‘Mijn Reis’, 1888) van de Frans-Griekse schrijver en Parijse docent Jean Psichari (1854-1929), een mix van indrukken, polemieken en linguïstiek, geschreven in de volkstaal. Dit werk inspireerde jonge Griekse auteurs om zich op het gebruik van de contemporaine volkstaal te gaan toeleggen. Ook voor Hesseling was het boek ‘een openbaring’ (Salverda de Grave 1947: 83). Prompt regelde de Delftse gymnasiumleraar een studieverlof om aan de École des hautes études te Parijs aan de voeten van de meester te gaan zitten. Zijn jong gezin vergezelde hem. Dat sabbatical zal in het academisch jaar 1889-1890 zijn geweest: een krantenberichtje laat zien dat Hesseling eind januari 1890 in Parijs verbleef. In oktober 1890 was hij weer als docent werkzaam aan het Delftse gymnasium. Pernot herinnert zich dat hij Hesseling in 1890 leerde kennen op de colleges van de hellenist Emile Legrand aan de École des langues orientales en die van Jean Psichari aan de École des hautes études: ‘il venait d’arriver à Paris’. Dat was het begin van een langdurige vriendschap. Pernot werd later hoogleraar modern Grieks aan de Sorbonne. Op bezoek bij Hesseling ontmoette hij Nicolette Tetterode met wie hij in 1902 in het huwelijk trad. Ook de taalkunde kan tot gelukkige verbintenissen leiden.

Hesselings leermeester Jean Psichari (Yánnis Psycháris) was de eerste in Europa die modern Grieks doceerde en die een voorvechter was van de *Dimotiki*, het algemeen beschaafd gesproken Grieks. Psichari was getrouwd met de dochter van de Franse geleerde Ernest Renan, een connectie waardoor hij toegang kreeg tot de Franse intellectuele aristocratie van zijn tijd en de ongetwijfeld Proustiaanse salons die daarmee verbonden waren. Hij was een van de weinige persoonlijke vrienden van Ferdinand de Saussure, die vanaf 1881 aan de École verbonden was. Pernot volgde in 1890-1891 nog het laatste Parijse college Gotisch van Saussure. Dat ook Hesseling deze docent Gotisch wel eens gesproken heeft, is minder waarschijnlijk. Immers, een gefrustreerde Saussure had zich in november 1889 ziek gemeld en was spoorlags naar Genève vertrokken: in het jaar 1889-90 zou hij geen college

meer geven aan de École (Joseph 2012: 361). In 1905 wijst Hesseling nog op de rol die ‘de beroemde linguïst de Saussure’ gespeeld heeft in de bekende discussie over ‘de taal van Mars’.

Psichari blijkt een cruciale invloed te hebben gehad op een jongere generatie *graeci*, onder wie Hesseling en Pernot expliciet genoemd worden. Kortom, het studieverblijf in Parijs is voor Hesseling een ‘keerpunt’ in zijn leven geweest (Salverda de Grave 1947: 83).

3. Van Nieuwgrieks naar Afrikaans en verder

In de jaren negentig zien we bij Hesseling nog een tweede majeure wending: hij gaat zich ook richten op het koloniale Nederlands of wat daarvan nog restte. Bij zijn heroriëntatie op de studie van de Griekse volkstaal was hij namelijk geconfronteerd met vragen van taalontwikkeling, met problemen die de bestudering van de Griekse *koine* bij onderzoekers opriep: was die taal nu een voortzetting van het Attisch of een mengsel van dialecten? Hesseling paste nu een dergelijke vraagstelling toe op het Afrikaans, een taal die in het laat-negentiende-eeuwse Nederland op de nodige belangstelling mocht rekenen. Was het Afrikaans een zelfstandige, locale ontwikkeling van het Nederlands van de zeventiende-eeuwse kolonisten of waren de afwijkingen die het vertoonde ten aanzien van het Nederlands, het gevolg van de aanraking met een andere taal? ‘De gegevens waren verschillend, maar de aard van het vraagstuk was dezelfde’ (Salverda de Grave 1941: 241). In 1897 publiceerde Hesseling in *De Gids* een artikel over ‘Het Hollandsch in Zuid-Afrika’, twee jaar later verscheen zijn boek *Het Afrikaansch: bijdrage tot de geschiedenis der Nederlandsche taal in Zuid-Afrika*.

In deze publicaties ontvouwde Hesseling een ‘geruchtmakende theorie over de oorsprong van het Afrikaans’ (Valkhoff 1945: 93). Die komt er kort gezegd op neer dat hij de snelle verandering van Nederlands in Afrikaans aan één factor toeschrijft, aan taalcontact, en wel aan de invloed van het Maleis-Portugees. Geïnspireerd door Schuchardts studies over het Maleis-Portugees (*Kreolische Studien*) ontwikkelde Hesseling de stelling ‘that this creole, which was spoken by slaves taken by the Dutch from the East Indies to their colony in South Africa during the seventeenth and eighteenth centuries, had influenced the development of Afrikaans’ (Holm 2000: 34). Het ‘hyperanalytische’ Afrikaans is te beschouwen als een Nederlands dat ‘halverwege is blijven staan op de weg om Kreeols te worden’ (Hesseling 1923a: 128).

Op die stelling is veel kritiek gekomen, vooral vanuit Zuid-Afrika, maar Hesseling is altijd bij zijn mening gebleven en hij heeft gepoogd aan de hand van taal-materiaal van elders zijn hypothese overeind te houden. Laat ik een voorbeeld geven van Hesselings strategie.

In *Het Negerhollands der Deense Antillen* (1905), een ‘bijdrage tot de geschiedenis der Nederlandse taal in Amerika’, geeft Hesseling in zijn slothoofdstuk een aantal punten van overeenkomst en van verschil met de lotgevallen van het Nederlands in Zuid-Afrika. Het zou misschien wel de moeite waard zijn om de beide talen eens systematisch en op alle onderdelen te vergelijken, stelt hij, maar een dergelijk onderzoek valt buiten het kader van zijn boek. Hij merkt onder meer op:

(...) In Afrika en in Amerika is ’t Nederlands veranderd *onder invloed van een vreemde taal*. Aan die gelijkheid van de oorzaak der verandering danken de beide talen hun, *in graad verschillende*, maar in ’t wezen der zaak gelijksoortige *vereenvoudiging*, het afleggen van bijna alle elementen van buiging en vervoeging. (Hesseling 1905b: 122)

(...) Niemand zal het wagen de formatie van het Negerhollands toe te schrijven aan de spontane ontwikkeling van het Nederlands; mij dunkt dat, wanneer men dit idioom heeft leren kennen, een dergelijke verklaring voor het Afrikaans weinig minder ongerijmd wordt. (...) Daarom meen ik in deze studie *de bevestiging* te mogen zien *van ’t geen ik indertijd aangaande het Afrikaans bedoelde te bewijzen*. (Hesseling 1905b: 124; cursivering toegevoegd)

Die bevestiging werd in datzelfde jaar ook nog geleverd in de Gentse dissertatie van de uit de Kaapkolonie afkomstige Pieter J. du Toit, *Afrikaansche studies* (1905). Du Toit had enige maanden in Leiden gestudeerd en daarbij ook het ‘helder en meeslepend onderwijs’ van Hesseling gevolgd. In zijn proefschrift volgt hij ‘the same lines as Prof. Hesseling’s essay’ en levert ‘some important corrections and additions’, aldus de recensent in *The Athenaeum* van 14 april 1906.

Zijn belangstelling voor het Afrikaans inspireerde Hesseling niet alleen tot studie van het Negerhollands. Ook andere koloniale taalvariëteiten trokken zijn belangstelling: het Nederlands op Ceylon en het Papiamentu. Honderd jaar geleden heeft Hesseling eveneens de nodige aandacht besteed aan een nakomeling van het zeventiende-eeuwse Nederlands: het Jersey Dutch in Noord-Amerika, door Van Ginneken het ‘Oud-Amerikaansch’ genoemd. Die onderzoeksactiviteit is tot nu toe nog niet gezien in de context van zijn ‘Afrikaanse’ hypothese.

4. Afrikaans versus Jersey Dutch

Meer dan dertig jaar geleden presenteerden Meijer & Muysken (1979: x) een schema waarin ze een bondig overzicht gaven van Hesseling’s ‘investigative development’. Afrikaans, Negerhollands, het Nederlands op Ceylon, Papiamentu, alles passeert de revue. Wat anno 2013 daarbij opvalt, is dat de auteurs geen aandacht hebben geschonken aan Hesseling’s belangstelling voor het Jersey Dutch, terwijl Hesseling honderd jaar geleden zich in woord en geschrift met dit onderwerp heeft bezig gehouden. Zijn bemoeienis met het Jersey Dutch was evenwel geen zijsprong.

‘In Noord-Amerika bewaren heel wat woorden van Hollandse afkomst de herinnering aan onze kolonisatie’: daarvan was Hesseling (1905a: 283) zich uiteraard bewust. Dat er in zijn tijd wel meer actuele taalgegevens te vinden waren, had hij kunnen weten. Eén voorbeeld moet hier volstaan. De New Yorkse correspondent van *Het Nieuws van den Dag* had in het najaar van 1877 het plaatsje Peapack in New Jersey bezocht. Hij ontmoette er ‘de groote familie Smith’, een familie van Hollandse origine. De meisjes hoorde hij praten

in het oude Jersey Dutch, de taal harer vaderen. Goeën dag, hoe kom je an. Want de taal is bewaard gebleven, zij het ook niet onder allen. Ik krijg een van de oude Smiths te pakken. Hij is trotsch op zijn Hollandsch: Ja, zegt hij, ik heb het van mijn grootvader, ik heb ’t nog fijn! Ik stond verstomd, de laatste uitdrukking was zoo krachtig, al was er een Engelsche gloed in. Fijn! Verstaat ge dat, Nederlanders! Als uw kroost verbastert, komt naar Peapack-farm. (*Het Nieuws van den Dag*, 8 oktober 1877)

In de daarop volgende decennia had het Jersey Dutch veel terrein moeten prijsgeven, onder meer door de opkomst van de ‘public school’. Daarom publiceerde de Amerikaanse taalkundige John Dyneley Prince (1868-1945) in 1910 een beschrijving van ‘this curious and dying dialect’ in het tijdschrift *Dialect Notes*. Deze publicatie, zeker niet ruim aanwezig in Nederlandse universiteitsbibliotheken, was Hesseling niet ontgaan, en hij maakte er de nodige aantekeningen bij. Zijn exemplaar van deze studie, met aantekeningen, leende hij uit aan Jac. van Ginneken, die bezig was met het schrijven van zijn *Handboek der Nederlandsche taal*. Daarin zou ook het ‘Oud-Amerikaansch’ een plaats krijgen. Op een vergadering van de Commissie voor Taal- en Letterkunde van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden, op maandagmiddag 19 februari 1912, deed Hesseling een ‘wetenschappelijke mededeeling over een eigenaardigen vorm van het Nederlandsch, gesproken in de staat New-Jersey’. Hij deed dat naar aanleiding van het artikel van de hand van Prince over ‘The Jersey Dutch dialect’, dat in 1910 verschenen was. Dat stuk bevatte, aldus Hesseling, een korte spraakkunst en een uitvoerige woordenlijst van het Nederlands dat een klein aantal afstammelingen der zeventiende-eeuwse kolonisten nog heden ten dage aan de rechteroever van de Hudson als hun moedertaal gebruiken (Hesseling 1913: 306). Ik citeer het officiële verslag van deze ‘wetenschappelijke mededeeling’:

In Februari 1912 besprak de Heer Hesseling een overblijfsel van het Nederlandsch van Nederlandsche Kolonisten in Noord-Amerika, gesproken door een 200-tal oude lieden in den staat New-Yersey, niet ver van New-York. De Heer Hesseling is op deze uitstervende herinnering aan vroegere betrekkingen tusschen Oud- en Nieuw-Nederland opmerkzaam geworden door een artikel van den Heer D. Prince te New-York, getiteld: *The Yersey-Dutch [sic] Dialect* en heeft zich in betrekking gesteld met den Heer Prince, die zich beijvert om zooveel mogelijk bijzonderheden aangaande den tongval en eigenaardigheden er van op te zamelen voor dat het te laat is. De tot heden verkregen uitkomsten geven alleen aanleiding tot vage vermoedens aangaande de herkomst van het dialect; de

Heer P. zet zijne onderzoekingen voort, en verdient dus onder de buitenlandsche leden onzer maatschappij te worden opgenomen. (Hesseling 1912)

Hesseling was door de publicatie van Prince aangenaam verrast en hij had onmiddellijk contact gezocht met de auteur, 'die zijn best doet om zooveel mogelijk bijzonderheden aangaande de eigenaardigheden van dit dialect op te zamelen, vóór het te laat is'.² 'Prince gratified the curiosity and interest he had aroused in the Netherlands by publishing a short annotated text in JD in a Dutch journal', schrijft Shetter (1958: 243), namelijk de gelijkenis van de Verloren Zoon (Lucas 15: 11-32). Die tekst werd met een inleiding van Prince op 29 september 1913 geaccepteerd als bijdrage voor het *Tijdschrift voor Nederlandsche Taal- en Letterkunde*. Hesseling maakte er annotaties bij en noteerde die als nummer 90 in zijn later uitgegeven bibliografie.

Kort daarna kwam Hesseling mondeling op het onderwerp terug. Op de maandvergadering van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde in oktober 1913 deed hij 'Eenige mededeelingen over het Jersey Dutch'. Hij zei toen onder meer :

In de staten New-Jersey en New-York worden nog enkele honderden bejaarde menschen gevonden die een Nederlandsch spreken dat in rechte lijn afstamt van de taal der eerste kolonisten. Voor 50 jaar werd die taal nog algemeen gesproken, ook door Franschen, Duitschers en Engelschen, die zich in het land hadden gevestigd. De heer [J.] Dyneley Prince, Professor aan de Columbia University[,] heeft eene korte beschrijving gegeven van de spraakkunst en het vocabularium van dit Jersey Dutch en een paar korte teksten gepubliceerd.

Zoals te verwachten was, verzuimde Hesseling niet om een vergelijking te trekken met het Afrikaans, en hij kwam tot de slotsom

dat de eigenaardigheden van het wegstervende idioom op herkomst uit het Zuidelijk deel van ons vaderland wijzen en dat *de geringere graad van verandering* hoewel de vestiging der Hollanders in Amerika ouder is dan die in Zuid-Afrika verklaard wordt door *minder nauwe aanraking met een haven- en slaventaal als het Maleisch-Portugeesch van het Zuidelijke halfgrond*. (Hesseling 1914: 55; cursivering toegevoegd)

Voor wie Hesselings 'Afrikaanse' hypothese kent, is het duidelijk: hij gebruikt het Jersey Dutch om te laten zien dat zijn hypothese over de bijzondere ontwikkeling van het Afrikaans door taalcontact in overeenstemming is met de manier waarop het Nederlands in Noord-Amerika zich heeft ontwikkeld: in Noord-Amerika was er geen sprake geweest van vergelijkbaar taalcontact en dat strookt met het feit dat het Jersey Dutch in veel geringer mate veranderd is dan het Afrikaans.

Naar aanleiding van deze opmerkelijke divergentie stelt Buccini dat het dialect uit de Kaapkolonie dat zich uiteindelijk ontwikkeld heeft tot het Afrikaans, oor-

² UB Leiden, Archief MNL, Inv. no. 667 (Notulen Commissie voor Taal- en Letterkunde, April 1909 - Januari 1917).

spronkelijk in hoge mate op z'n Noord-Amerikaanse tegenhanger leek. Er was een gelijke beginsituatie. Maar na meer dan drie eeuwen contact met het Engels was het Jersey Dutch nog herkenbaar als een variëteit van het Nederlands, terwijl het Cape Dutch (Kaapsch Hollandsch, Afrikaans) 'evolved into a structurally distinct language' (Buccini 1996: 44). Buccini betoogt dat 'the English influence was largely limited to the lexicon and more superficial aspects of the grammar and phonology'. Deumert, die in haar bekende boek *Afrikaans en Jersey Dutch* eveneens kort vergelijkt, volgt hem in deze (2004: 140). En ik denk dat deze auteurs gelijk hebben. Het Jersey Dutch is opmerkelijk behoudend vergeleken met het Afrikaans.

Opvallend is dat Hesseling na 1913 ten aanzien van dit onderwerp een *silentium doctum* hanteert, afgezien van een terloopse opmerking in een artikel van een paar jaar later. Hesseling stelt dan dat het Jersey Dutch 'duidelijk 't karakter van een oorspronkelijk Zeeuws of Zuid-Hollands dialect vertoont' (1916: 256). Verder heeft hij over het Jersey Dutch gezwegen. Maar op de taalsituatie in Noord-Amerika is hij nog uitvoerig teruggekomen.

5. Frans in Acadie

In zijn studie over het Negerhollands had Hesseling al eens gewezen op de positie van het Frans in Canada, dat sinds 1763 'inheems' was, maar desondanks slechts op ondergeschikte punten was gaan afwijken van de taal van 't stamvolk'. Het is dus goed mogelijk, suggereert Hesseling (1905b: 124), 'dat onze taal in Zuid-Afrika niet verder was afgeweken van 't Nederlands indien de geografiese gesteldheid geen ingrijpende invloed van de Indiese haven- en slavenhandel teweeg had gebracht'. In 1923 werkte hij in een artikel in *De Gids*, 'Het Frans in Noord-Amerika en het Nederlands in Zuid-Afrika', deze gedachte nader uit, 'ter staving van mijn theorie' (Hesseling 1905b: 124). Het was een strategisch gepland artikel, dat in hetzelfde jaar verscheen als zijn herziene editie van *Het Afrikaansch*.

Het gaat hier om het Frans gesproken in Acadie, een voormalige Franse kolonie in het Noorden van Canada, ten oosten van Quebec. Dat Acadisch Frans verschilt minimaal van het Europese Frans, terwijl het Afrikaans 'door aanraking met een zich opdringende vreemde taal' (1923b: 447) 'een nieuwe taalvorm van het Nederlands is geworden' (1923b: 455). Een verklaring ligt voor de hand.

Het belangrijke verschil tussen de lotgevallen van het Nederlands in Afrika en het Frans in Amerika is gelegen in de vreemde taal waarmee onze voorouders in zeer nauwe aanraking kwamen, in de omstandigheden dat hun kolonisatie een veel bezochte haven tot uitgangspunt had en vooral dat zij in groten getale slaven hielden. (Hesseling 1923b: 450)

Kijk eens naar Louisiana: daar is wél een creoolse variëteit van het Frans ontstaan, *le français de la Louisiane*, 'juis omdat daar zoveel vreemdtaliges was' (Ponelis 1999: 5).

De invloed van het Engels wordt niet cruciaal geacht: ‘de vormen der taal zijn er niet door gewijzigd’. Daarvoor was blijkbaar de aanraking te geleidelijk en de afwijking der beide talen niet groot genoeg. Men komt ‘op vele plaatsen wel tot bilinguïsme, nog niet tot een mengeltaal’ (1923b: 455; zie 1923b: 453). In elk geval blijkt het Acadisch Frans van Canada weinig veranderd.

Salverda de Grave (1941: 245) noemt dit artikel ‘een tegenbewijs van Hesseling’s theorie’. De neerlandicus die negentig jaar later het betoog van Hesseling leest, heeft de neiging om diens beschrijving van de situatie van het Acadisch telkens van toepassing te verklaren op het Jersey Dutch. De *proportio* komt hierop neer dat het in Noord-Amerika gesproken geïsoleerde, niet-gecreoliseerde Acadisch zich verhoudt tot het Europese Frans als het Jersey Dutch tot het Nederlands (zie Stolz 1987: 314). Hesseling heeft nagelaten zijn lezing uit 1913, waarin hij het Afrikaans en Jersey Dutch expliciet vergelijkt, uit te werken en te publiceren, hoewel dat zijn creoliseringshypothese versterkt zou hebben. Waarom hij in 1913 niet een stuk geschreven heeft, getiteld ‘Het Nederlands in Noord-Amerika en het Nederlands in Zuid-Afrika?’. Het antwoord ligt voor de hand: hij durfde niet.

Hesseling was een scrupuleus geleerde. In 1913 noteerde hij opgetogen dat zijn Amerikaanse collega beloofd had om meer teksten te sturen,

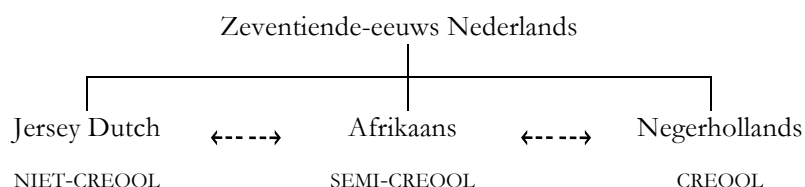
zo mogelijk ook een staaltje van een *gekreoliseerde vorm* van het dialect dat door een kleine kolonie van oude negers gesproken wordt. *Wanneer meer teksten ter beschikking zijn*, zal het ogenblik gekomen wezen om konklusies te maken omtrent de geschiedenis der vormen en woorden van het Jersey Dutch. (Hesseling 1913: 306; cursivering toegevoegd)

Ongetwijfeld was Hesseling bijzonder geïnteresseerd in die gecreoliseerde variëteit van het Jersey Dutch, maar vermoedelijk heeft hij gewoon geen teksten meer van Prince toegestuurd gekregen. Terwijl het Acadisch Frans riant gedocumenteerd is (zie 1923b), stond Hesseling wat betreft het Jersey Dutch met bijna lege handen, om het zo te zeggen. En dan, zo meende hij, kun je bij gebrek aan voldoende data beter geen conclusies aan het papier toevertrouwen.

Dat Prince niet afkwam met zijn beloofde gegevens over het Jersey Dutch, moet Hesseling hogelijk gefrustreerd hebben. Hij zwijgt er verder over.

6. Discussie

6.1. Roberge (2006: 2401) merkt op: ‘Hesseling saw creolisation as a matter of degree’, een echo van wat Hesseling zelf in 1905 schreef: ‘Een Europese taal kan in zeer verschillende graden een Kreools karakter (...) aannemen (1905b: 121). Voor drie extramurale vormen van postkoloniaal Nederlands zou de ‘schaal van Hesseling’ er dan zo uit komen te zien:

6.2. Roberge (1994: 38) noemt het werk van Hesseling over het Afrikaans tegenwoordig ‘primarily of antiquarian interest’. Ik wijs er evenwel op dat ook Buccini in 1996 de divergente ontwikkelingen van het ‘New Netherland Dutch’ en het ‘Cape Dutch’ poogt te verklaren uit het grote verschil inzake de ‘interactions between Europeans and non-Europeans’: ‘conditions in the American colony contrast sharply with those in South-Africa’ (1996: 46). In hoeverre Buccini’s ‘contacttheorie’ spoot met die van Hesseling, is een kwestie van nader onderzoek.

7. Slotopmerkingen

In het najaar van 1941 vond in Leiden bij Burgersdijk en Niermans de veiling plaats van de bibliotheek van de in april van dat jaar overleden Hesseling. Als nummer 1187 werd aangeboden L.G. van Loon, *Crumbs from an old Dutch closet*, een studie van de hand van een Amerikaanse amateur-taalkundige over ‘the Dutch dialect of old New York’, die op 6 april 1938 verschenen was bij Nijhoff in Den Haag. *Crumbs* was bedoeld als pendant van de studie over het Jersey Dutch van Prince uit 1910 en Hesseling heeft het boek ongetwijfeld direct na verschijnen gekocht. Hij was toen bijna 79 jaar oud, maar het echec van 1913 was hij nog niet vergeten.

Valkhoff (1966: 3) merkt op dat Hesseling tot het einde toe gewerkt heeft aan ‘a comparative study of phenomena of creolization’, maar dat ‘his death prevented him from completing this work’. Zou hij in dat boek ook aandacht besteed hebben aan het Nederlands in Noord-Amerika? Voorzover ik Hesseling nu ken, lijkt me dat niet uitgesloten.

Bibliografie

- Antoniádis, Sophia A. (1942). ‘In Memoriam D.C. Hesseling’. *De Gids* 106, 3-4, 148-156.
- Buccini, Anthony F. (1996). ‘New Netherland Dutch, Cape Dutch, Afrikaans’. *Taal en tongval*. Themanummer 9, 35-51.
- Deumert, Ana (2004). *Language standardization and language change. The dynamics of Cape Dutch*. Amsterdam & Philadelphia: Benjamins.

- Ginneken, Jac. van (1913). *Handboek der Nederlandsche taal*. Deel 1. *De sociologische structuur der Nederlandsche taal* I. Nijmegen: Malmberg.
- Hesseling, D.C. (1899). *Het Afrikaansch. Bijdrage tot de geschiedenis der Nederlandsche taal in Zuid-Afrika*. Leiden: Brill.
- Hesseling, D.C. (1905a). 'Het Negerhollands der Deense Antillen'. *De Gids* 69, 283-306.
- Hesseling, D.C. (1905b). *Het Negerhollands der Deense Antillen. Bijdrage tot de geschiedenis der Nederlandse taal in Amerika*. Leiden: A.W. Sijthoff.
- Hesseling, D.C. (1912). 'Over een eigenaardigen vorm van het Nederlandsch, gesproken in de staat New-Jersey'. *Handelingen en mededeelingen van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden, over het jaar 1911-1912*. Leiden: Brill, 129.
- Hesseling, D.C. (1913). [Aantekeningen bij Prince 1913]. *Tijdschrift voor Nederlandsche taal- en letterkunde* 32, 306-312.
- Hesseling, D.C. (1914). 'Eenige mededeelingen over het Jersey Dutch'. Voordracht gehouden op de maandvergadering van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde, Oktober 1913. *Handelingen en mededeelingen van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden, over het jaar 1913-1914*. Leiden: Brill, 54-55.
- Hesseling, D.C. (1923a). *Het Afrikaans. Bijdrage tot de geschiedenis der Nederlandse taal in Zuid-Afrika*. Tweede herziene en vermeerderde uitgave. Leiden: Brill.
- Hesseling, D.C. (1916). 'Een Afrikaanse dissertatie'. *De nieuwe taalgids* 10, 247-256.
- Hesseling, D.C. (1923b). 'Het Frans in Noord-Amerika en het Nederlands in Zuid-Afrika'. *De Gids* 87, 438-457.
- Hesseling, D.C. (1939). *Bibliografie der geschriften van D.C. Hesseling*. Haarlem: H.D. Tjeenk Willink & Zoon.
- Holm, John (2000). *An introduction to pidgins and creoles*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Joseph, John (2012). *Saussure*. Oxford: Oxford University Press.
- Muysken, Pieter & Guus Meijer (1979). 'Introduction'. In: D.C. Hesseling, *On the origin and formation of creoles: A miscellany of articles*. Editie en vertaling door T.L. Markey & Paul T. Roberge, vii-xxii. Ann Arbor: Karoma Publishers.
- Noordegraaf, Jan (2006a). 'Hesseling, Dirk Christiaan (1859-1941)'. *Encyclopedia of language and linguistics*: [2de druk. Editie door Keith Brown, 288-289. Oxford: Elsevier].
- Pernot, Hubert 1941. 'Notice biographique sur D.C. Hesseling (15 juillet 1859 – 6 avril 1941)'. *Jaarboek Koninklijke Nederlandsche Akademie van Wetenschappen 1940-1941*, 208-213.
- Ponelis, Frits (1999). 'Hesseling: 'n eeu later'. *Literator* 20.1, 1-13.
- Prince, J. Dyneley (1910). 'The Jersey Dutch dialect'. *Dialect Notes* 3, 459-484.
- Prince, J. Dyneley (1913). 'A text in Jersey Dutch'. *Tijdschrift voor Nederlandsche taal- en letterkunde* 32, 306-312. [Herdruckt in *Fragments from Babel* by John Dyneley Prince. New York, [N.Y.]: Columbia University Press, 145-150].

- Roberge, Paul T. (1994). *The formation of Afrikaans*. [Stellenbosch: University of Stellenbosch, Department of General Linguistics].
- Roberge, Paul T. (2006). 'The development of creolistics and the study of pidgin languages: An overview'. In: Sylvain Auroux e.a. (red.). *History of the language sciences* Vol. 3.3, 2398-2413. Berlin: De Gruyter.
- Salverda de Grave, J.J. (1941). 'In memoriam D.C. Hesseling'. *Neophilologus* 26, 241-246.
- Salverda de Grave, J.J. (1947). 'Derk Christiaan Hesseling'. *Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden 1945-1946*. Leiden: Brill, 81-87.
- Shetter, Willam Z. (1958). 'A Final Word on Jersey Dutch'. *American Speech* 33.4, 243-251.
- Steiner, Elisabeth (in druk). "Denken Sie doch nicht dass Sie mich mit Ihren Fragen belästigen; es ist mir eine wahre Freude Ihnen in dieser Angelegenheit von einigem Nutzen zu sein". Der Briefwechsel zwischen Schuchardt und Hesseling'. *Grazer Linguistische Studien*.
- Stolz, Thomas (1987). 'Kreolistik und Germanistik: niederländisch-basierte Sprachformen in Übersee'. *Linguistische Berichte* 110, 283-318.
- Valkhoff, Marius F. (1945). *De expansie van het Nederlands*. 3^e dr. Den Haag: Leopold.
- Valkhoff, Marius F. (1966). *Studies in Portuguese and Creole with special reference to South Africa*. Johannesburg: Witwatersrand University Press.